کێشەی لوبنان

نووسینی: موعتەسەم نوورانی

بـه لەبـەر چـاوگرتنی ئـەوە کـە وڵاتـی لوبنـان یەکێکـە لـە وڵاتـانی ڕۆژهـەڵاتی ناوەراست و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش هەم لـە بـاری جوغرافیـایی و هـەم لـە باری ئابووری و هەم لە باری ئیسـتراتیژیکی‌یەوە ناوچـەیەکی گـرینگو پـر بایەخـە. لەلایەکی دیکەوە سێ قارەی ئاسیا ، ئورووپا و ئەفریقیا پێکەوە دەبەستێتەوە و لە باری ئابووری و سەرچاوە ژێر زەوییەکانەوە ناوچەیەکی زۆر دەوڵەمەندە و زیاتر لـە نیوەی پاشکەوتە نەوتیەکانی جیهان لـەو ناوچـەیەدا هەڵکـەوتوون، هـەروەها گـازی سرووستیش لەو ناوچەیەدا لە نەوتەکەی کەمتر نییە . بۆیە لە کۆنەوە ئەو ناوچـەیە لەلایـەن وڵاتــە گەورەکانــەوە زۆری ســەرنج پێــدراوە . وڵاتــانی پیشەســازی چــاوی تەماحیان تێ بریوە. ئەو ناوچەیە پڕە لە کێشـەو ململانـێ نەتەوایـەتی وسیاسـی و ئابووریيـەکان و لەزۆربـەی وڵاتـانی ئـەو ناوچـەیە کێشـە سـنوورییەکان و سـنوورە دەستکردەکان هەر واماونەوە دەیان کێشەی گـەورەی وەك : کێشـەی فەلەسـتین و ئیسـرائیل، کێشـەی کوردەکـان، کێشـەی لوبنـان، تـیرۆر، بنـاژۆخوازی ئیسـلامی، کێشەی نەوت، کێشەی ئاو ...... لە ناوچەکەدا هەن و بەشیکی زۆرلـەو مشـتومڕانە بە هاتنە سەرکاری کۆماری ئیسلامی ئێران قوڵتر بوونەوە و ئاژاوەگێری و پشتیوانی کردنـی لـە تیرۆریـزم لـە لایـەن ئـەو حکوومەتـە دەسـت تێـوەردان لـە کـارو بـاری دراوسیەکانی کـارێکی وای کـردووە کـە ئاسایشـی ڕۆژهـەڵاتی ناوەراسـتی خسـتۆتە مەترسـی یـەوە، هـەتا کۆمـاری ئیسـلامیش بمێنـێ ئـەو ناوچـەیە رووی ئاسـودەیی بەخۆیەوە نابینێ چونکە لە هەر جێگایەك ئـاژاوەو شـەڕو پێکـدادان هـەبێ کۆمـاری ئیسلامی ئێران دەستی تێدایە. لە ئێراق بە تـەواوی خـەریکی تێکـدانی وەزعەکەیـە بە هاوکاریکردنی شیعەکانی ئێـراق شـەڕی نێوخـۆیی دروسـت کـردوە، ئامریکـا لـەو باریەوە بەڵگەی روون و ئاشکرای هەیە. لە لوبنانیش بە یارمـەتی دانـی بـە لێشـاوی بە حیزبوڵڵا و ڕێکخراوە ئیسلامیە توندڕەوەکانی ئەو وڵاتەو بە هانـدانیان بـۆ شـەر بەدژی ئیسرائیل و تێکدانی ئاسایشی لوبنان بە چەندین میلیارد دۆلار پارە دەدا بـە شێعەکان. لەگەڵ سوریا دەستیان داوەتـە دەسـتی یـەکتر بـۆ ئـەوەی حکومـەتێکی

شیعەی لایەنگری خۆیان لـە لوبنـان دا بنـێن کـە لێـرەدا ئێمـە هێنـدێك لایـەنی ئـەو کێشەیە دەخەینە روو .

هەڵکەوتوویی جوغرافیایی لوبنان

ئـەو وڵاتـە یەکێکـە لـە وڵاتـە چـوکەکانی رۆژهـەڵاتی ناوەراسـت : دەکەوێتـە رۆژئاوای قارەی ئاسیا و لەسەر لێواری رۆژهەڵاتی بـەحری ناوەڕاسـت هەڵکـەوتوە . لە باکوورو رۆژهەڵات دەبێتە دراوسێی وڵاتی سوریاو لە باشوریش دەبێتـە دراوسـێی وڵاتـی ئیسـرائیل. رووبـەری ئـەو وڵاتـە ١٠٤٠٠ کیلۆمـەتری چوارگۆشـەیە و رادەی دانیشتوانی ئەو وڵاتە نزیك بـە ٣ملیـۆن و٥٠٠هـەزار کەسـە . لوبنـان لـە ٥ ئوسـتان (پارێزگا) پێك دێـت کـە بـریتین لـە پارێزگاکـانی: بـیروت، بوقـاع، جەبـەل، بـاکورو باشور. کە هەر پارێزگا ٣٤ شاری هەیە. ١٧ هۆزی فـەرمی (رەسمـی) لـە لوبنـان دا هەیە . وڵاتی لوبنان بە سێ ناوچەی جوغرافی دابەش دەکرێ :

١- ناوچەی شاخاوی رۆژئاوای ئەو وڵاتە کە بـە زنجـیرە چـیای رۆژئـاوای لوبنـان بەناوبانگە وەك دیوارێکی بڵێند لە سەر لێواری دەریای ناوەراست هەلکەوتوە .

٢- ناوچەی شاخاوی رۆژهەڵاتی ئەو وڵاتـە بـە نـاوی زنجـیرە چـیای رۆژهـەڵاتی لوبنان کە دەکەویتە سنووری وڵاتی سوریا، دیارە ئەو دوو زنجیرە چیایەی رۆژئاوا و رۆژهەڵات پێکەوە تەریبن . لە بەرابەری یەکتردا هەڵکەوتوون.

ئەو ناوچەیەی کە دەکەوێتـە نێـوان دوو زنجـیرە چـیای رۆژهـەلات و رۆژئـاوا بـە دۆڵی بوقاع بە ناوبانگە. بەرینایی دۆڵی "بوقاع " ٢٤ کیلۆمیتر و درێـژایی نزیـك بـە ١٣٠ کیلۆمیترە کە ئەو دۆڵـە گـرینگترین ناوچـەی لوبنـان پێکـدێنێ. زسـتانان زۆر ساردەو بەفرێکی زۆری لێدەبارێ و هاوینانیش هەوایەکی گەرم و خۆشـی هەیـە بـۆ کشـت و کـاڵ و ئاژەڵـداری ناوچـەیەکی زۆر بـە خێروبێـر و پـڕ پیـت وبەرەکەتـە . روبـاری لیتـانی ١٤٦ کیلـومیترە کـە درێـژترین و گـرینگترین رووبـاری ئـەو وڵاتەیـە بـەدۆڵی بوقـاع دا تێدەپـەرێ و دەچـێتەوە دەریـای ناوەراسـت. هـەروەها چۆمی ئورنتس لە بـاکوری دۆڵـی بوقـاع هەڵـدەقوڵێ و دەچـێتەوە خـاکی سـوریا. لوبنـان تەنیا وڵاتێکی رۆژهـەڵاتی ناوەڕاسـتە کـە هـیچ بیابـانی تێدا نییـە، ئـاوو و هـەوای

لوبنان به گشتی ئاوو هەوای مەدیتەرانەییە (فێنك‌وخۆش)، بەلام بەرزاییەکانی ئاووهەوای کوێستانیه. له سەر یەك ئاو و هەوایەکی زۆر خۆش و سازگاری هەیە ، له زستان و بەهاردا باران زۆر دەبارێ هەر بۆیەش ولاتێکی سەر سەوزو دلگیره داوێنی کێوەکانی به دارستان و لێرەوار داپۆشراوە، که زیادتر له ٤٠٠ کیلومەتری چوارگۆشه به داری سەرو (سرو) داپۆشراوە داری سەرو نیشانی میللی ولاتی لوبنانه . پێش شەڕەکانی ناوخۆیی له سالی ۱۹۷۵ ئیسرائیل چەند جار هێرشی کرده سەر ئەو ولاته. ئەو ولاته یەکێك له خۆشترین ولاتەکانی رۆژهەلاتی ناوەراست بووەو یەکێك له گەورەترین ناوەندی توریستی (گەشت وگوزار) ی جیهان بوو بەلام شەڕه درێژ خایەنه ناوخۆیەکان و هێرشەکانێ ئیسرائیل شوێنەواری زۆر خراپیان لەسەر دارستان و ئابووری ئەو ولاته دانا و بەشێکی زۆرله لیرەوارو دارستانی ئەو ولاته سوتاو له نێو چوو. ئابووری و پیشەسازی ئەو ولاتەش زەرەرو زیانێکی زۆری وێکەوت، بەشێکی زۆر له شارو گوندەکانی ئەو ولاته خاپوور بوون، بەتایبەت شاری بیروت که پایتەختی ئەو ولاته بوو وەك ویرانەیەکی لێهات .

کورتەیەك له مێژووی سیاسی و پێکهاتەکانی لوبنان

لوبنان بەشێك بوو له نیشتمانی کونی فنیقیەکان: ئەو ولاته وەك دەسەلاتێکی خۆجێیی (محلی) له ژێر چاودێری و دەسەلاتی ئەمەوییەکان و پاشان لەژێر دەسەلاتی عەباسیەکان دابوو. دواتریش کەوته ژێر دەسەلاتی ئیمپراتۆری عوسمانی دەسەلاته سیاسیه خۆجێیەکەی ئەو کات به دەستی مسولمانەکان بەتایبەت دوروزیەکانەوە بوو و مارۆنیەکانیش چەند جار له حکومەت دا بەشدار بوون . لەسالی ۱۸٦٤ کاتێك که خەلیفەی عوسمانی بەرەبەره لاوازو بێ هێز دەبوو ئیمپراتۆری فەرانسه بەبیانوی پشتیوانی کردنی له مارونیەکان لەشکر کێشی کرده سەر لوبنان و خەلیفەی عوسمانی ناچار به رێکەوتننامەیەك کرد که لەودا خودموختاری سیاسی ناوچەی مارۆنی نشینی جەبەل بەرەسمیەت ناسراوە که له مێژوی ئەو ولاتەدا به لوبنانی چکۆله (صغیر) بەناوبانگه. دوای شەڕی جیهانی یەکەم و هەلوەشانی ئیمپراتۆری عوسمانی، ولاتانی فەرانسه و بریتانیا ناوچەکانی

لوبنان و سوریەو لێوارەکانی دەریای ناوەڕاستیان داگیر کرد. لە کۆنفرانسی سان ـ لاریمۆ لە ساڵی ١٩٢٠ بەڕێوەبردنی وڵاتی لوبنان درا بە فەرانسە. فەرانسەش دەستی کرد بە پێکهێنانی لوبنانی گەورە (لوبنانی ئێستا) و دەستورێکی بنەڕەتی بۆ ئەو وڵاتە دانا. لەو کاتەوە بەربەرەکانی لێبراوانەی خەڵکی لوبنان بەدژی دەسەڵاتی فەرانسە بۆ سەربەخۆیی وڵاتەکەیان بەردەوام بوو، ئەوان لە هیچ کەندو کۆسپێك سڵیان نەکردەوە تا لەساڵی ١٩٤٦ توانیان سەربەخۆیی بۆ وڵاتەکەیان دەستەبەر بکەن. لەو کاتەوە لوبنان بوو بە خۆشترین وڵات لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و تاقە وڵاتێك بوو کە ئەزمونی دیموکراسی کۆمەڵایەتی تێدا بەڕێوە دەچوو هەموو دەستە و تاقم و لایەنە جۆراوجۆرەکانی میللی و مەزهەبی لە دەسەڵاتدا بەشدارن بوون.

بەهۆی ئەوەی کەوڵاتی لوبنان پێك هاتووە لە حەڤدە تایفەو عەشیرەتی گەورەو هەریەك لەوانەش مەزهەبێ خۆی هەیە بە گشتی وڵاتێکی فرەلایەن وفرە نەتەویە و تیرەو رەگەزی جۆراو جۆر پێك دێت، هەربۆیە سیستەمی ئیدارەکردنی ئەو وڵاتە کارێکی ئاسان نییە و ئەو حکومەتە دەبێ حکومەتێك بێ بە بەشداری هەموو لایەنەکان، وڵاتی لوبنان کە پێك دێت لە چەند میللیەت و لە سێ ئاینی ئیسلام و مەسیحی و یهودی. ١٧ گروپی مەزهەبی جیاوازی تێدایە لە نێو ئەوان دا ١١تیرەی مەسیحی هەن کە بریتین لە : مارونییەکان، ئورتودوکسەکان، کاتولیکەکان، ئەرمەنیە ئۆرتودوکسەکان، ئەرمەنیە کاتولیکەکان، پرۆتستانەکان سریانیە ئۆرتۆدوکسەکان، سریانیەکاتولیکەکان، لاتینەکان، کلدانیەکان، نستوریەکان.

پێنج تیرەی ئیسلام لە وڵاتەدا بریتین لە: سونیەکان، شیعەکان، دوورزییەکان، عەلەویەکان، ئیسماعیلیەکان، جوولەکەکان (یەهودیەکان) ئاخرین و کەم ترین دەستەی مەزهەبین لە لوبنان کە چەند هەزار نەفەرێك دەبن .

بەپێی سەر ژمێری ساڵی ١٩٣٢ ی وڵاتی فەرانسە لەو وڵاتـەدا مەسـیحیەکان ٥١٪ و موسوڵمانەکان ٤٩٪ ی دانیشتوانی ئەو وڵاتەیان پێك دێنا کـە مارۆنیـەکان ٢٩٪ و سونیەکان ٢٢٪ و شیعەکان ٢٠٪ ، سی گروپی گەورەی ئەو وڵاتەیان پێك دێنا.

بەپێی دەستوری بنەرەتی ئەو وڵاتە سەرۆك کۆماری لە مەسیحیەکان، سـەرۆکی حکوومەت (سەرۆك وەزیر) لە سونیەکان و سەرۆکی پارلمان لەشـیعەکان پێـك دێ. بـەڵام ئێسـتا ئـیران و سـوریا و حیزبـوڵڵای لوبنـان لـەم دەسـتووره نـاڕازین. لـەو تقسیمات و ئامارو سەر ژمێریەدا، پێیان وایـە شـیعەکان ٣٤٪ و سـونیەکان٢١/٥٪ و ئێستا موسـوڵمانەکان لەسـەریەك ٥٥/٥٪ و مەسـیحیەکان ٣٤/٥٪ پێـك هاتـەی ئـەو وڵاتەن. یاسای سەرەکی لوبنان لە ساڵی ١٩٢٦ لـە سـەر بنـەمای سێهەمین یاسـای فەرانسە نوسراوە. جۆری دەسەڵات کۆماری، پارلمانیو چەند حیزبی‌یە هـەتا پـێش ریکەوتننامەی تایف دەزگای بەڕێوەبەری لە دەستی سەرۆك کۆمـار دابـوو، سـەرۆك کۆمار بۆماوەی ٦ساڵ لەلایەن پارلمانـەوە هەڵدەبـژێردرێ. دوای شـەڕی ٧٩ ڕۆژەی ئیسرایلو چوونە دەری هێزەکانی فەلەسـتینی لـە لوبنـان لـە سـاڵی ١٩٨٣، هـەموو گرووپ و دەستەو لایەنە جۆراوجۆرەکانی لوبنان لە چوارچێوەی دەوڵەتێکی ئاشتی میللی دا بە دوو مەبەست لە دەوری یەك کۆبوونەوە.

یەکەم: گێڕانەوەی سەقامگیریو ئەمنیەتو ئاسایش بۆ وڵات

دووهەم: وەدەرنانی هێزەکانی ئیسرایل

بـەڵام پیلانـی لـە پـێش داڕێـژراوی ئیسـرائیلو مارۆنیـەکانو سیاسـتمەدارانی لوبنانیی سەروە ئیسرائیل، ئـەو هەوڵانـەیان پووچـەڵ کـردەوە. ئیسـرائیلی‌یەکانو مارۆنیـەکان پێـك هـاتبوون لـە سـەر ئـەو نەخشـەیە کـە لوبنـان بکەنـە دوو وڵاتـی مەسیحیو موسڵمان و دابەشی بکەن بەڵام موسڵمانەکانیش بـە پشـتێوانی سـووریە لە لایەكو پەرەگرتنی بەرگری موسڵمانەکانی شیعە بە هاوکـاریو پشـتیوانی ئێـران ئەو پیلانەی ئیسرائیلو مارۆنیەکانی هەڵوەشاندەوە. لە ئاکام دا بە هەوڵی یـەکجار زۆری هێزە ناوخۆییو دەرەکیـەکان لـە لوبنـان کۆمیتەیـەکی سـێ قـۆڵی لـە لایـەن

عەرەبستان، مەراكش، الجزاير لە ساڵی ١٩٨٩ پێك هات. كە ئەو كۆمیتەیە ڕێكەوتنێكی سەرەتایی لە نێوان پسپۆرانی سیاسی لوبنان ساز كرد. لە دیسامبر ١٩٨٩ بەریوەبەرانی عەرەبستانی سعودیو پاش ماوەكانی پارلمانی ساڵی ١٩٧٢ی لوبنان (٦٢ ئەندام لە ٧٣ ئەندام مابوونەوە لە پارلمانێكی ٩٩ ئەندامی ئەو وڵاتە) لە شاری تایفی عەرەبستان كۆبوونەوە "میساقی ملی" لوبنانیان دەستكاری كردو ڕادەی ئەندامانی پارلمانیان كردە ١٢٨ ئەندام كە ئەو ڕادەیە لە نێوان موسڵمانەكانو مەسیحییەكان وەك یەك دابەش كرا. ٦٤ كورسی بۆ مسوڵمانەكانو ٦٤ كورسی بۆ مەسیحییەكان، لە حاڵێكدا پێشتر نیسبەتی ئەو رادە ٦ بە ٥ بە قازانجی مەسیحییەكان بوو. ئێستا سەرۆكایەتی پارڵمان لە دەستی شێعەكان دایە ماوەی سەرۆكی پارڵمان لە یەك سال ڕا كرا چوار ساڵ و مافی هەڵوەشانەوەی پەرڵمان لە سەرۆك كۆمار ئەستێندرایەوە.

هەر لەو كۆبوونەوەدا دەسەڵاتی سەرۆكی حكومەت لە چوارچێوەی دەسەڵاتی بەرێوەبەرایەتی زیاد كراو سەرۆك كۆمار بۆ هەڵبژاردنی سەرۆكی حكومەت دەبێ لە گەڵ پەرڵمان راوێژ بكا. بڕیاراتی سەرۆك كۆمار دەبێ لە لایەن سەرۆكی حكومەتەوە ئیمزا بكرێ ئەگەرچی سەرۆك كۆمار فەرماندەی گشتی هێزو سوپای ئەو وڵاتەیە بەڵام بە تەواوی سوپا لە ژێر كۆنترۆلی پارڵمان دایە، لە نەبوونی سەرۆك كۆمار دا سەرۆكی حكومەت ئەركو كارەكانی ئەو بەرێوە دەبا. لە ڕاستی دا لە كۆنفڕاسی تایف دەسەڵاتی بەڕێوەبەری وڵات لە سەرۆك كۆمارەوە درا بە سەرۆك وەزیران. پارڵمانو وەزارەتخانەكانیش بە شێوەی یەكسان لە نێوان موسڵمانەكان ومەسیحییەكان دا دابەش كرا بە شێوەیەك كە ١٥ وەزارەت بۆ موسڵمانەكانو ١٥وەزارەت بۆ مەسیحییەكان لە پارڵمانیش دا ٦٤ كورسی بۆ موسڵمانەكان و٦٤ كورسیش بۆ مسیحییەكان داندرا*.

رۆژگارێکی لێڵ ونادیار

لەگەڵ ئەوەی ئەو وڵاتە بە پێچەوانەی وڵاتانی دیکەی رۆژهەڵاتی نێوەراست وەك وڵاتێکی ئەمن و سەقامگیر چاوی لێدەکرا و سیستمێکی دیموکراتیکی کۆمەڵایەتی لەوێدا پیادە کرابوو. ناسەقامگیری و بێ سەرو بەرەیی لە سەرەتای دەیەی ١٩٧٠ بەولاوە دەستی پێکرد و دەست پێ کردنی شەڕێکی نێوخۆ لە رۆژی ١٣ ئاوریلی١٩٧٥ کە بە تەواوی وەزعی نێوخۆی لوبنانی تێکدا و روودانی کارەساتی دواتریش وەك گەمارۆدانی ئۆردوگاکانی "تل زعتر " و کوشتاری زیاتر لە ١٠٠٠ کەس لە ئاوارەکانی فەلەستینی بەهۆی توندڕەوە مەسیحیەکان، رۆژگارێکی ناخۆش و بێ سەرو بەرەیی‌و پشێوی نێوخۆیی و ململانێ وشەڕی چەکدارانەی نێوان گروپەکانی لوبنانی لێ کەوتەوە .

پارڵمانی لوبنان کە دوایین هەڵبژاردنی خۆی لە ساڵی ١٩٧٢ بەڕێوە برد لەو کاتەوە بۆ ماوەی ٢٠ساڵ نەیتوانی هەڵبژاردنی دیکە بکاتەوە، جیا لەوەش بەربڵاوی هێرشی فەلەستینی‌یەکان لە باکووری لوبنان بۆسەر ئیسرائیل‌و هێرشی بەرانبەری هێزەکانی ئیسرائیلی بۆسەر ئەوان، بارودۆخی باشوری ئەو وڵاتەی بەتەواوی تێك دا. لە ساڵی ١٩٧٨ سوپای ئیسرائیل بەبیانوی سەرکوت کردنی هێزەکانی فەلەستینی چووە نێو خاکی لوبنان‌و بەکردەوە بەشێکی لەخاکی ئەو وڵاتە داگیر کرد و لە ساڵی ١٩٨٢ بەبیانوی بەرگری لە دزەکردنی چریکەکانی فەلەستینی لەنێو خاکی لوبنان ڕا بۆ نێو ئیسرائیل بە هێزێکی زۆرەوە لە زەوی و ئاسمانەوە هێرشی کردە سەر چریکەکانی فەلەستینی‌و تا بیروتی پێتەختی ئەو وڵاتە چوونە پێش. دیارە مەبەستی ئیسرائیل لەو هێرشە بۆ لە ناو بردنی یەکجاری رێکخراوی فەتح و پاك کردنەوەی فەلەستینیەکان لە لوبنان بوو کە لەگەڵ بەر بەرەکانی توندوتیژی فەلەستینییەکان و هێزە پێشکەوتوەکانی لوبنان روبەرووبوەوە، ئەوشەڕە بە بەشەڕی ٧٩ رۆژە بە نێوبانگە. پاشان چریکەکانی فەلەستینی (فەتح) بەو مەتمانەیە کە هێزەکانی ئاشتی پارێزی ئامریکا، فەرەنسا، ئیتالیا، ئەمنیەتی

پەنابەرە ئاوارەكانی فەلەستینی دەپارێزن لوبنانیان بەجێهێشت، بەڵام هێندەی پێنەچوو هێزەكانی ئاشتی پارێزیش لوبنانیان بەجێهێشت. كورد گوتەنی: "مەریان بە گورگ ئەسپارد". گروپە راست رەوە مەسیحیەكان بە پشتیوانی ئیسرائیل هێرشیان كردە سەر ئۆردوگاكانی سەبرا و شەتیلا دەستیان كرد بە كوشتاری پەنابەرە فەلەستینیەكانو زیادتر لە ٤٠٠٠ كەسیان لێ كوشتن كە ئەو روداوە دڵتەزێنە شەڕە ناوخۆییەكانی لوبنانی توندوتیژتر كرد. لە لایەكی دیكەوە بەرەبەرە ئێران دەستی خستە نێو كێشەكەو بە ناردنی پاسدارانی خۆی و پارەو پووڵی بەلێشاو و هاندانی شیعەكان، قۆناغەكە گوێزرایەوە بۆ قۆناغیكی دیكە، كە ئەویش بە دامەزراندنی حیزبوڵلا لە ساڵی ١٩٨٢ لەنێو شیعەكانی لوبنانو تیرۆرو ئاژاوەگێری دەستی پێ كرد. ئیسرائیلیش هەموو جارێك بە بەهانەیەك هێرشی دەكردە ناو خاكی لوبنان. بۆردومانەكانی ئیسرائیل بارودۆخی سیاسی و كۆمەلایەتی ئەو وڵاتەی زیادتر تێكدا. دوای شەڕی نێوخۆیی ساڵی ١٩٧٥ زنجیرەیەك شەڕی ناوخۆوتێك هەڵچوونی خوێناوی چەكدارانە لە نێوان شێعەكان وسونییەكان لە لایەكو گروپە مەسیحیەكانیش لەلایەكی تر دەستی پێكرد. بۆ هەموو كەس جێگای سەرسوڕمان بوو كە چۆن ئەو ئاسایشو دیموكراسی‌یە كۆمەلایەتییە بوو بە شەڕێكی ماڵوێرانكەر بە هۆی وێران بوون و كاول بوونی ئەو وڵاتە. بە چ هۆیەك سەقامگیری ودێموكراسی كۆمەلایەتی لەساڵی ١٩٧٥را تا ١٩٩٠ ماڵئاوایی لەخەڵكی لوبنان كرد ؟ دیارە وەلامی ئەم پرسیارە لە چەند خاڵێك دا دەدەینەوە:

* دەسەلاتی لوبنان تاقە ئەزمونێكی دێموكراسی كۆمەلایەتی بوو لە نێو وڵاتانی عەرەبی دا بۆیە بۆیان تەحەمول نەدەكرا .

* بوونی پەنابەرە فەلەستینیەكان لە باشوری لوبنان و چوونی سەركردایەتی فەتح بۆ لوبنان .

* چەندین جار هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر خاكی ئەو وڵاتە .

* دەست تێوەردانی سوریە لە کاروبـاری ئـە وڵاتـەدا کـە هێزێکـی ۲۰۰۰۰کەسـی لەوێ دا بوو.

* دەست تێوەردانی کۆماری ئیسـلامی ئێـران و پشـتیوانی کردنـی لـە ڕێکخـراوە تونـدرەوەکانی شـێعە، بەتایبـەت حیزبـوڵڵا. شـێعەکانیش بـەو دابـەش کردنـەی دەسەڵات قایل نەبوون کە فەرەنسیەکان لەساڵی۱۹۳۲ کردبوویان شـێعەکان پێیـان وابوو غەدریان لێ کراوە کە مەسیحیەکان ٥٥ کورسی، موسوڵمانەکان ٤٤ کورسـی و یەهودیەکان ۱ کورسییان هەیە .

شەڕی نـاوخۆیی لوبنـان

هەرچەند لە سەرەوە باسی ئاڵۆزیو شەڕی نـاوخۆیی لوبنـان کـرا بـەڵام شـەڕی نیوخۆیی ساڵی ۱۹۷٥ی ئەو وڵاتە پێویستە زیاتر باسی لە سەر بکرێ. دوای شەڕی فەلەسـتینیەکان لـە گـەڵ حکوومـەتی ئـوردۆن لـە سـاڵی ۱۹٦۷ و ڕۆیشـتنیان لـەو وڵاتە، بەشێکی زۆر لە پەنابەرانی فەلەستینی کـە نزیـك بـە ۳۰۰۰۰۰ کـەس دەبـون، ڕۆیشتن بۆ باشووری لوبنان. لەو ریکەوتەوە هاوکێشەی هێزەکـانی لوبنـان کەوتنـە ژێر کاریگەری ئەو وەزعە کە لە لایەن پەنابەرە فەلەسـتینیەکانەوە دروسـت بـوو و ڕژیمی ئیسرائیل دەستی کرد بە هانـدانی مەسـیحییە مارۆنیـەکانی لوبنـان بـە دژی فەلیستینیەکانو گەیشتە ئەو رادەیە کە لـە ۱۳ی ئـاوریلی ۱۹۷٥ شـەڕی نێوخـۆیی دەستی پی کرد.

شـەڕی نێوخـۆیی لوبنـان بـە هێرشـی چـەکدارەکانی حیزبـی کتایـب (سـەر بـە مەسـیحیەکانی مـارۆنی بـە ریبـەری پیرجمابـل) بـۆ سـەر ئوتوبوسـێکی هـەڵگری فەلەستینیەکان لە گەڕەکی"عین الرمانە" و کوژرانی ۲٦ فەلەسـتینی دەسـتی پـی کرد.

ئەو شەڕە نێوخۆیی‌یە لە دوو قۆناغدا جێگای سەرنجە :

قۆناغی یەکەم: شەڕی ڕەگەزی لە لایەن مارۆنیەکانو هاوپەیمانەکانی بە دژی موسوڵمانەکان و بەرگریی فەلەستینی بوو، کە هەوڵیان ئەوە بوو بیکەنە شەڕێکی

مەزهەبی دژ بە یەك. لە سەرەتادا هێرشیان دەکردە سەر مزگەوتەکانو کلیساکانو شوێنە پیرۆزەکانو کەسایەتیە مەزهەبییەکان. ئەو قۆناغە، بە پشتیوانیو دەست تێوەردانی سووریە بوو، کە بە ناوی سوپای رزگاریدەری فەلەستینی جێ بەجێ کراو بە تێك شکانی مارۆنیەکان کۆتایی هات.

قۆناغی دووهەم: بە چەپ رەوی لە ڕادە بەدەری هێزە توندرەوەکانی هەر دوولا دەستی پێ کردو حیزبە چەپیەکان خوازیاری دروست کردنی کۆمەڵگایەکی لائیك بوون و دژی سووریە هاندانێکی زۆریان کرد لە ئاکام دا شەڕێکی نێوخۆیی دوبارە دەستی پی کرد.

شەڕ گەیشتە جێگایەك کە سوپای سووریە بە شێوەی رەسمی هاتە مەیدان و لە ماوەی چەند شەڕی خوێناوی دا دژی چەپەکانو موسڵمانەکانو بە پشتیوانی مەسیحیەکان کۆنترۆلی وەزعەکەی بە دەستە وەرگرت و شەڕ کۆتایی هات. بەڵام لەو شەڕە خوێناویانەدا بەشێکی زۆر لە گوندو شارەکان وێران بوون نزیك بە ٤٠٠٠٠ کەس لوبنانی و ٣٠٠٠٠کەس فەلەستینی کوژران ، زیاتر لە ١٠٠٠٠٠ کەس بریندار و ٥٠٠٠ کەس کەم ئەندام بون و زیاتر لە٣٥ میلیارد لیرە خەسارەتی ماڵی بە دواوە بوو.

لوبنانو ئیسرائیل

ئەوەش پێویستی بە رون کردنەوە هەیە کە وڵاتی لوبنانیش وەك هەموو وڵاتانی دیکەی عەرەبی لە شەڕی عەرەبو ئیسرائیل بێبەش نەبوو, بە تایبەت بە هۆی دراوسێتی لە گەڵ سوریەو ئیسرائیل و هاتنی پەنابەرانی فەلەستینی پاش دەرکردنیان لە ئۆردۆنو هاتنیان بۆ خاکی ئەو وڵاتە, شەڕی فەلەستینیەکان لە گەڵ ئیسرائیل و هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر بەرزایەکانی گولان. ئیسرائیل چەندین جار هێرشی کردە سەر وڵاتی لوبنان و لە گەڵ بەربەرەکانیی موسڵمانانی لوبنانیو بەرگری وتووندوتیژیی فەلەستینیەکان بەشێوەی خوارەوە رووبەروو بۆوە :

١- قۆناغی بەربەرەکانیی فەلەستینی لە ساڵی ١٩٧٨ تا ١٩٨٢

٢- قۆناغی بەربەرەکانی میللیی لوبنان   ١٩٨٢ تا ١٩٩٣

٣- قۆناغی بەربەرەکانی ئیسلامی   ١٩٩٣ تا ئیستا

لە نێوان ساڵەکانی ١٩٦٨ تا ٢٠٠٧ (٣٩ساڵ) لوبنان شاهیدی پێنج هێرشی سەربازی بەربلاوی هێزەکانی ئیسرائیل بووە و باشووری لوبنان بەشێوەی خوارەوە تووشیئەو هێرشانە بوو:

١- شەڕی لیتانی لە سالی ١٩٧٨

٢- شەڕی سەلامەتی جەلیل لە ساڵی ١٩٨٢ " لە نێو بردنی پێگەکانی رێکخراوی رزگاری دەری فەلەستینی" وە دروست کردنی سیستەمێکی سەر بە ئیسرائیل لە لوبنان دا کە ئەو شەڕە بە شەڕی ٧٩ رۆژە بە نێو بانگە

٣- شەڕی تەسویە حیساب ساڵی١٩٩٣، شەڕ لە گەڵ حیزبوولاو کووژرانی شیخ عەباس موسوی رێبەری حیزبولا بە هۆی هێرشی هەوایی ئیسرائیل، دیارە لەو شەڕەش دا هێزەکانی ئێرانی بە تەواوی پشتیوانیان لە حیزبوولا کرد.

٤- شەڕی "خوشەهای خشم" ١٩٩٦ شەڕی ئیسرائیل لە گەڵ چریکەکانی لوبنانی بوو لەو شەڕەدا سووریەو ئێران نەخشی بەرچاویان هەبوو.

٥- شەڕی ٣٣ رۆژەی ئیسرائیلو حیزبوولا لە هاوینی ٢٠٠٦دا، کە ئەو شەڕە بە پشتیوانی ئێران لە حیزبوولا دەستی پێکرد، شاری بەیروتو بەشێك لە شارو گوندەکانی دیکەی لوبنان خەسارەتێکی زۆری گیانیو ماڵیان وێ کەوت. لەو شەڕەدا ئیسرائیل زۆربەی پێگەو بنکە گرینگەکانی حیزبوولای بۆردوومان کرد، هەروەها حیزبوولاش چەند مووشەکێکی هاویشتە خاکی ئیسرایل ، کە بە پێی بەڵگە ئەو مووشەکانە لە لایەن ئێرانەوە درابوون بە حیربوولا, لەو شەڕە سەختەدا خەڵکێکی زۆر بێ تاوان کوژرانو بریندار بوونو بوونە قووربانی هەڕەشەکانی سەید حەسەنی نەسرۆلاو ئاژاوەگێری ئێران کە دیارە ئیسرایلیش لەو شەڕەدا بێ خەتا نەبوو.هەر چەند حیزبوولاو ئێران ددانیان بە شکستی خۆیان دانا. لەو شەڕەدا ئێران بەدانی چەندین میلیۆن دۆلار بۆ چاکردنەوەی بنکەو بارەگاکانی حیزبوولاو

ئەو خەسارەتەی کە لەو شەڕەدا لە ناوچەی شیعە نشینی لوبنـان کـەوتبووجارێکی دیکە پشتیوانی شیلگیر و ئاشکرای خۆی لـە حیزبـوڵلا دەرخست. ئـەوەش جێگـای باسە کـەدوای چوونەدەری هێزەکـانی ئیسـراییل لـەخاکی ئەوولاتـە بەشـێکی زۆری خـاکی باشـوری لوبنـان کەلەلایـەن هێزەکـانی ئیسـراییل مـین ڕێـژکرابوون، هـەر واماونـەوە کەئێسـتا چـەند ڕێکخـراوی نیوزلەنـدی خـەریکی پـاك کردنـەوەی ئەوناوچەمین ڕێژکراوانەن .

ئاژاوەگێڕی سووریە لە لوبنان

پێویستە ئەوەش بڵێین کە سووریە دوای دەست پیێ کردنی شەڕی نـاوخۆیی لوبنـان بە بیانووی دەسکەوت کە دەست لە لوبنان وەربـداو ئـەوەی جێگـای سـەرنجە کـە سووریە بە دوو مەبەست دەیەویست هێزەکانی خۆی بخزێنێتە نێو لوبنان.

یەکەم: بۆ زەربە لێدان لە ئیسرایلو وەرگرتنەوەی بەرزایەکانی جەولان کـە سـاڵی ١٩٦٧ لە لایەن هێزەکانی ئیسرائیلەوە داگیر کران.

دووهەم: سووریە لوبنانی بە ئوستانیکی خۆی دەزانی.

سـووریە لـە پێشـدا بـۆ پشـتیوانی کـردن لـە مەسـیحیەکانو سـەرکوتی نەتەوەخوازانەی چەپی توندڕەوی لوبنان کە٩٨٪ لوبنانیان لە کۆنترۆڵ دا بـوو بـە ئۆکەی ئەمریکاو فەرانسە, دوایی پێك هاتنی کۆنفراسی وڵاتـانی عـەرەب لـە قـاهیرە لە ساڵی ١٩٧٧و لە سـەر داوای ئـەوان چـوو بـۆ لوبنـان دەسـتی لـە کاروبـاری وی وەردا، دوایـی بەرەبـەرە لـە گـەڵ مارۆنیـەکان کەوتـە دژایـەتیو پشـتیوانی لـە موسوڵمانەکان دەکرد. سوریە لـەو ئاڵۆزیـە کـەڵکی وەرگـرت، هێزیکـی زۆری خـۆی خزانـدە لوبنـان و خـەڵکی ئـەو وڵاتـە بـە ئاشـکرایی نارەزایـەتی خۆیـان لـە بـوونی هێزەکانی سووریە لەو وڵاتەدا نیشان دەدا. بەربەرەکانی لێ بڕاوانەی خەڵکی لوبنـان لە لایەكو ریکەوتننامەی تایفو بڕیارنامەی ١٩٥٥ی ئەنجومەنی ئاسایش لـە لایـەکی دیکەو هەڵویستی جەسورانەی ڕەفیق حەریری لە ساڵی ١٩٩٥ بەو لاوە وای کردبـوو کە سووریە بریاری کۆتایی بدات. هەر ئەوەش بوو ڕەفیق حەریری کە یەکێك بوو لـە

خۆشەویسترین سیاسەتمەدارانی مێـژووی لوبنـان لەزستانی سـاڵی ٢٠٠٥ تـیرۆر کـرا دووکەڵەکەشـی چـۆوە چـاوی هێزەکـانی ئەمنیـەتی سـووریەوە، هـەروەها کۆمـاری ئیسلامی ئێرانو حیزبووڵاش دەستیان لەو تیرۆرەدا هەبوو چوونکە رەفیق حـەریری تەنیا کەسێك بوو توانی بە تەواوی ئاسایش بگێڕیتـەوە لوبنـانو پـێش لـە ئـاڵۆزیو ئاژاوەگێریەکان بگرێو نەیەڵی سووریەو ئێران بە کەیفی خۆیان لە لوبنان دا ئەسپی خۆیان لینگ بدەنو چیان پێ خۆش بوو بیکەن، هەر بۆیەش لە مێژ بوو پیلانـی لـە ناوبردنی رەفیق حەریریان بە دەستەوە بوو. لە لوبنان بە ڕاسـتی سـوریە لایـەنیکی گەورەیە لـە پێـك هێنـانی کۆسـپو تەگـەرە لـە سـەر رێگـای ئاسایشـی ئـەو وڵاتـە. تەنانەت خەڵکی لوبنان بوونی هێزەکانی سوریەیان لە لوبنان بە یەکێك لە هۆیەکانی خراپـی بـاری ئـاڵۆزی ئـابووریو سیاسـی، ئەمنیـەتی لوبنـان دەزانـی. تەنانـەت هێزەکـانی" اسـتخبارات"ی سـووریە بـە بـێ دەسـتووری بنـەرەتی لوبنـان هـەقی دەخاڵەتیان لە خاکی لوبنان دا نەبوو بەڵام خەڵك بـە چـاوی خۆیـان دەیـانبینی کـە استخباراتی سووریە دەخاڵەت لە کاروباری وان دا دەکات. لە کاتی هەڵبژاردنەکانی پارلماندا بە تەواوی زەمینـەی خـۆش دەکـرد بـۆ ئـەوەی کاندیـداکانی خـۆی دەنـگ بێننەوەو لەو کارەش دا سەرکەوتوو دەبـوو چـوونکە لـەو پێنـاوەدا پـارەو پـولێکی زۆری خەرج کردبوو. لە بواری ئابووریو بازارەکانی لوبنانیش دا وای لێ هـاتبوو کـە بازارەکانی لوبنان ببوونە بەشێك لە بازارەکانی سووریە. خەڵك لـە دەسـتی سـووریە زۆر نارازی بوون و تەنانەت دوای تیرۆری رەفیـق حـەریری, عمـر کرامـی هاتـە سـەر کارو ئەویش پاش ماوەیەك سەرکەوتوو نەبوو ناچار لـە مەیـدان چـووە دەرێ بـەڵام ئیسـتا کـە فـواد سـێنیورە بۆتـە سـەرۆکی حکومـەتو توانیویـەتی هـەم پـێش بـە دەستیوەردانەکانی سووریە بگرێو هەم هێزەکانی سووریە لە خاکی لوبنان دەربکـا و هێزەکـانی سـووریە هـاوینی ڕابـردوو بـە تـەواوی خـاکی لوبنانیـان چـۆل کـرد کـە ئەوەش شکانیکی گەورە بوو بۆ سووریە.

ئاژاوەگێڕیەکانی کۆماری ئیسلامی لە لوبنان

دوای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلاتی ئێران و بەدەستەوە گرتنی دەسەلات لەلایەن ئاخوندە کۆنەپەرستەکان، لە جیاتی دۆستایەتی لەگەڵ وڵاتانی دراوسێ و پێك هێنانی ئاسایش لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەراست، ئەو رێژیمە دەستی کرد بە ئاژاوەگێڕی و شەڕهەڵایساندن و ناردنی شۆڕش بۆ وڵاتانی دیکە و پێکهێنانی ئیمپراتۆریەکی بەهێزی شێعە، تیرۆرکردنی نەیارانی خۆی و پشتیوانی کردن و پەرەپێدانی تیرۆریزم، چونکە ئەوەی لە ئێران گەیوتە سەرکورسی دەسەڵات شێعەی بنیادگرایە، یانی ئەو شێعەیەی کە لە زەمانی سەفەویەکانەوە لە ئێران ریشەی داکوتاوە لە قاڵبی وەلایەتی فەقێدا حەول دەدەن بۆ دروست کردنی ئیمپراتۆری مەزهەبی، شەهید پەروەری، کۆمەڵێکی توندوتیژی مەزهەبی، مەزلوم نوێنی، رەش پۆشی، چلەی شەهیدان و هاتنی ئیمامی مەهدی(امام زمان). کە ئەو شێوە بۆچوونە لە هیچ یەك لە وڵاتانی ئیسلامی دنیا دا نابیندرێ، تەنانەت لەعێراق و یەمەنی باکووریش دا کەنزیك بە٥٥٪ دانیشتوانیان شێعە مەزهەبن. ناوەڕۆکی ئەو شێعەگەریە کە لە ئێراندا هەیە تەنیا لایەنی مەزهەبی نیە بەڵکو ناوەڕۆکی ئەو شێعەگەریە، نەتەوەخوازییەکی کوێرو بەرچاوتەنگە کە دەیهەوێ وڵاتانی ئیسلامی بەرواڵەت لەژێر دروشمی ئیسلامی دا کۆبکاتەوە بەڵام لە واقع دا دەیهەوێ وڵاتانی ئیسلامی بخاتە ژێر رکێفی دەسەڵاتی خۆی، چونکە هەموو ئەو شەڕو ئاژاوەگێڕییانەی کە لە باکوری ئەفریقا وەك سودان و الجزایر، لە ئاسیا وەك ئەفغانستان، وڵاتانی ئاسیای نێوەراست، وڵاتانی کەنداو، بەتایبەت عێراق و لوبنان هەموودەستی کۆماری ئیسلامیان تێدایە. چونکە پێش ئەوەی رژێمی ئێران دەست لە کاروباری لوبنان وەربدات حکوومەتی سووریە هێز و نفوزێکی زۆری لەو وڵاتەدا هەبوو، چەند رێکخراوی گەورەی لوبنانی و فەلەستینی وەك رێکخراوی ئەمەل بە سەرۆکایەتی نەبیەبەڕی، جبهەی خەڵك بۆ ئازادی فەلەستین، دوروزییەکانی لوبنان و چەند رێکخراوی تر کە پشتیوانیان لە سووریە دەکرد، کاریگەریی زۆریان لە

ڕەوتی ڕوداوەکانی لوبنان دا هەبوو. بەڵام پاش ئامادە بوونی ئاشکرای پاسدارە ئێرانییەکان لە لوبنان و لە ناوچەکانی شێعەنشین یارمەتی یەکجار زۆری ڕژیمی ئاخوندی بە ریکخراوە تیرۆریستی‌یەکان وەك ڕێکخراوی ئەمەلی ئیسلامی، جیهادی ئیسلامی، عەداڵەتی شۆرشگێڕیو دروست کردنی حیزبولای لوبنان بەرە بەرە لە نفوزو متمانەی سووریە کەم بۆوە، بە شێوەیەك کە کۆماری ئیسلامی ئێران لە لوبنان دا لە بەڕێوەبردنی سیاسەتی تیرۆریستی‌دا قسەی یەکەم دەکا، زۆر لە فەرماندەکانی سوپای پاسداران وەك دوکتور چەمران ورەزاییەکان،...... لە لوبنانو لەگەڵ سازمانی ئەمەل دەورەی شەڕی چریکیان دیتبوو و لە شەڕی کوردستان دا نەخشی سەرەکیان هەبوو. دیارە ڕێکخراوی حیزبوولا ڕێبازی سیاسیو ئیدیۆلۆژیکی کۆماری ئیسلامی ئێران لە لوبنان دا دەباتە پێش، لە تیرۆرو قەتڵە سیاسیەکان دا شان بە شانی هێزە تیرۆرستیەکانی ئێران بەشداری دەکا بۆ وێنە کارەساتی میکۆنووس بەڵگەیەکی حاشا هەڵنەگری ئەو ڕاستیانەیە، کە سکرتێری گشتی حیزبی دێموکراتی کوردستان هاوڕێی تیکۆشەر دکتور محەمەد صادقی شەرەفکەندی وهاوریانی لە شاری بەرلینی ئەڵمان کەوتنە بەر دەستڕێژی تیرۆریستەکانی کۆماری ئیسلامی ئێرانو شەهید کران. دادگای ئاڵمان پاش لێکۆڵینەوە ئاشکرای کرد کە ئەو تیرۆرە ڕاستەوخۆ بە دەستووری عەلی فەلاحیان وەزیری ئیتلاعاتی کۆماری ئیسلامی ئێران وبەهاوکاری حیزبوولڵای لوبنان جێ بەجێ کراوە.

تیروریستەکاتی حیزبوولڵای لوبنان بریتی بوون لە" کاظم دارابی، عەباس راحل، یوسف ئەمین".دیارە ئەوەش روون و ئاشکرایە کە بودجەی حیزبوولڵا لە لایەن ئێرانەوە دەدریو ساڵانە بە ملیارد دولار خەرجی تیرۆرو کاری تیرۆرستی دەکات تەنانەت لە هاوینی رابردوودا لە شەڕی ٣٤ ڕۆژەی حیزبوولڵاو ئیسرائیل دا دەرکەوت کە ئێران ڕاستەوخۆ پشتیوانی ماڵیو تەبلیغاتی لە حیزبوولڵا دەکا، چەكو تەقەمەنیو مووشەکی جۆراوجۆریان دەخاتە بەر دەست، ئێران

سـەركەوتنەكانی خـۆی بـە هـی حیزبـووڵڵاو سـەركەوتنی حیزبـووڵڵا بـە هـی خـۆی دەزانـــێ، چـــونكە ســـید حەســـەن نەســـرولڵاش رێبـــەری رێكخـــراوی حیزبـــووڵڵا نایشاریتەوەو بە راشكاوی دیفاع لە ئێرانو هەڵویستە شـەڕ ئەنگیزیـەكانی كۆمـاری ئیسلامی دەكا. هەروەهاكۆماری ئیسلامیی ئێرانیش دوای هاتنە سەركاری لـە سـاڵی ١٣٥٧بۆ گەیشتن بـە ئامانجـەكانی خـۆی لـە رۆژهـەڵاتی نێوەراست هـەوڵ دەدا بـۆ پێكهێنـانی ئیمپراتـۆرێكی شـێعە لـە" ئێـران، عێـراق، سـووریە، یەمـەنو لوبنـان"، دروســت كردنـــی چـــەكی ئـــەتۆمی، پشـــتیوانی كـــردن لـــە بزوتنـــەوە تونـــدرەوە ئیسلامییەكان، پشتگیری لـە تیرۆریـزم و سـرینەوەی ئیسـرائیل لـە سـەر نەخشـەی جوغرافیایی بۆتە دروشمی رۆژانە. لە راسـتیدا ئێـران بـۆ جـێ بـە جـێ كردنـی ئـەو بەرنامەو پرۆگرامانەی خۆیو ئاژاوەگێریەكانی لە ناوچەدا پێویسـتی بـە حیزبـووڵڵاو ئەو رێكخراوە توندرەوانە هەیەو ئـەو رێكخـراوو تاقمـە تیرۆریسـتانەی لوبنـانیش بـە ئاشكرا لایـەنگری لـە رژێمـی ئێـران دەكـەن و بێجگـە لـە بیروبـاوەڕی خۆیـان، هـیچ چەشنە بیروباوەرێكی دیكە قبوڵ ناكـەنو بـە ئاشـكرایی رادەگەیـەنن كـە دەبـێ لـە لوبنان حكوومەتیكی وەك حكوومەتی ئێران بێتە سەر كار. بەڵام ئامریكـاش كـە لـە دوای ١١ی سپتامبر بۆ شەڕی دژی تیرۆر وگۆرینی نەخشـەی رۆژهـەڵاتی نێوەراسـت هاتۆتە ناوچەو رەوتی دیموكراتیزاسـیۆن بەرەبـەرە دەسـتی لـە گـەروی حكوومەتـە دیكتاتۆرەكـانی ناوچـە نـاوە. ئەگـەر رۆژێـك لـە ئەشـكەوتە سـەختەكانی تۆرابـۆرا دەسـەڵاتی تاڵیبـانو دوایـەش ئەلقاعیـدەو رۆژێـك حكوومـەتی سـەددامی لـە عێـراق تێكەوە پێچا، بێگومان رۆژێكیش نۆرەی ئاخوندەكانی ئێران دێ و ئەو سـەرەڕۆیی و ئاژاوەگێریـە پێشـی پێـدەگیرێ و حكوومــەتی كۆمـاری ئیسـلامی وەكـو هــەموو دیكتاتۆرەكانی دیكـە مـەحكووم بـە نەمانـەو لـە نـاو دەچـێ و لوبنـانیش لـە چـنگ ئاژاوەگێریـــەكانی حیزبـــوڵڵا و ئێـــران نـــەجاتی دەبـــێ و ئاشـــتی و ئاســـوودەیی دەگەرێتەوە ناوچە .

* حکوومـەتی لوبنـان لەسـەریەك٣٠ وەزارەتخانـەی هەیـە کـە لـە دەسـتووری بنەڕەتیی‌دا ١٥ وەزارەتخانە بۆ مسوڵمانەکان‌و ١٥وەزارەتخانەش بۆ مەسیحی‌یەکان دیاری کراوە بـەو شـێوەیە: مارونی‌یـەکان ٦ وەزارەت، ئۆرتۆدوکسـەکانی یونـانی ٤ وەزارەت، کاتۆلیکـەکانی یونـانی ٣، هەرمەنی‌یـە ئۆرتۆدوکسـەکان ٢ وەزارەت، لەسەریەك ١٥ وەزارەت وهەر وەها سـوونیەکان ٦ وەزارەت، شـێعەکان ٦ وەزارەت، دوروزی‌یەکان ٣ وەزارەت، لەسەریەك ١٥وەزارەت.

**پارڵمـانی لوبنـان١٢٨کورسـی هەیـە کـە٦٤کورسـی بـۆ مەسـیحی‌یەکانە، بەوشێوەیە: کاتولیکەکانی مارونی ٣٤ کورسی، ئۆرتۆدوکسەکانی یونانی١٤کورسـی، کاتولیکـەکانی یونـانی٨، هەرمەنی‌یـەکانی ئۆرتـۆدوکس٥ کورسـی، هەرمەنی‌یـەکانی کاتولیـك ١ کورسـی، پرۆتسـتانەکان ١ کورسـی، ئـەوانی دیکـەش ١ کورسـی. هـی موسـڵمانەکانیش ٦٤ کورسـی: سـوونی‌یەکان ٢٧ کورسـی، شـێعەکان ٢٧ کورسـی، دوروزیەکان‌و عەلەویەکانیش ٢ کورسی.

سەرچاوەکان:

١–رۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دێموکراتی کوردستان ژمارە ١٨٢، ژمارە ٢٢٨

٢– رۆژنامەی "حیات نو " فارسی شمارە ١١٣

٣– مجله روزگار نو شمارە ١٠٧

٤– جغرافیای کشورهای مسلمان چاپ ایران ص ٥٣، ٥٧، ٥٨

٥–مجله اطلاعات سیاسی ـ اقتصادی شمارە ٩٦،٩٥

٦– گیتا شناسی نوین کشورها چاپ دووم سال ١٣٨٤